



А. О. Каляев, П. В. Когут

Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИВАТНИХ ВОЄННИХ (ОХОРОННИХ) КОМПАНІЙ

Проаналізовано місце приватних воєнно-охоронних (далі – ПВОК) компаній у системі забезпечення безпеки на стиках державного, міждержавного і приватного інтересів, що викликало появу нової інституційної безпекової форми, в середовищі якої й стало можливим визрівання та удосконалення ефективного комплексного механізму забезпечення підприємництва транснаціонального рівня, для якого використання звичайних охоронних послуг було недостатнім. Виявлено зміну безпекової парадигми в частині посилення потреби розширеного та комплексного забезпечення безпеки з використанням воєнної складової, що зумовило ускладнення і спричинило поглиблення безпекових завдань. Встановлено, що зміну безпекової ситуації слід очікувати тоді, коли підприємство виходить на транснаціональний рівень, стає транснаціональною корпорацією і повноваження із забезпечення воєнно-охоронної безпеки делегує приватним воєнно-охоронним компаніям.

Показано основне призначення ПВОК, які покликані забезпечувати безпеку на суверенній території іноземних держав в інтересах впливових суб'єктів підприємництва, головним чином ТНК, а також спрогнозовано, що створення ПВОК є можливим й усередині держави, політико-ідеологічний та економіко-соціальний курс якої зумовив виникнення внутрішніх антагоністичних суперечностей між системою влади та економічними інтересами впливових еліт. З'ясовано, що ПВОК є важливим і дуже суперечливим елементом приватизованої воєнної сфери діяльності, які за умови корисного для суспільства варіанта розвитку, беручи на себе окремі функції із забезпечення безпеки впливових, насамперед економічних груп національної еліти, фактично можуть виконувати завдання органів державної влади, сприяючи еволюційному розвитку і безконфліктному подоланню кризових ситуацій, та окреслюючи перспективи стабілізації у державі, зберігаючи керованість і прогнозованість в умовах існування великих ризиків та загроз.

Ключові слова: безпека; воєнно-охоронна діяльність; безпекова парадигма; безпекові завдання; підприємницький інтерес; міжнародні актори.

Вступ

Приватні воєнні (охоронні) компанії посідають доволі помітне місце у системі забезпечення міжнародної безпеки і тому уже не сприймаються як явище виняткового характеру в безпековому просторі. Їх виникнення було зумовлено наявністю суспільної потреби у специфічних видах та формах безпеки, виконанням передусім воєнних безпекових завдань в таких сегментах міжнародної політики, які перебувають на стиках міждержавного та приватно-транснаціонального інтересів. В умовах поглиблення міжнародних відносин та глобалізації постіндустріального суспільства, значно розширилась сфера міжнародного підприємництва в частині надання послуг, що привело до розширення номенклатури послуг й безпекового характеру. У якості відповіді на нові форми попиту в сфері забезпечення міжнародної безпеки було запропоновано й нову інституційну форму підприємницької пропозиції – ПВОК. Водночас, історія приватних воєнних (охоронних) компаній та широкий спектр їх практичної діяльності свідчать про неоднороз-

начність оцінки їхньої ролі у вирішенні питань безпеки. Це підтверджується наявними фактами зловживання збройною силою персоналу ПВОК у різних гарячих точках планети.

ПВОК сьогодні усе ще перебувають у стані пошуку найбільш відповідних їхній суті безпекових функцій, що має за мету гармонійно вбудувати їх у складну та динамічну систему воєнної безпеки. Тому дослідження достатньо контроверсійного організаційно-економічного аспекту створення та функціонування приватних воєнних (охоронних) компаній є актуальним, що й зумовило вибір теми публікації статті.

Мета дослідження – теоретично осмислити організаційно-економічного аспекту створення та функціонування приватних воєнних (охоронних) компаній і вироблення практичних рекомендацій щодо уникнення ризиків у їх діяльності.

Для досягнення зазначеної мети визначено такі основні завдання дослідження: розкрити передумови виникнення ПВОК; виявити обставини зміни безпекової парадигми; обґрунтувати причини ускладнення та пог-

Інформація про авторів:

Каляев Анатолий Олександрович, д-р наук з державного управління, доцент. Email: toldek@ukr.net;

<https://orcid.org/0000-0002-5675-187X>

Когут Петро Володимирович, канд. істор. наук, доцент. Email: p_kohut@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0007-3609-9582>

Цитування за ДСТУ: Каляев А. О., Когут П. В. Організаційно-економічний аспект створення та функціонування приватних воєнних (охоронних) компаній. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 3/4(76/77). Львів: НЛТУ України, 2023. С. 63–69.

Citation APA: Kalyayev, A. O., & Kohut, P. V. (2023). Organizational and economic aspect of creation and functioning of private military (security) companies. *Efficiency of public administration*, 3/4(76/77), 63–69. <https://doi.org/10.36930/507610>

либлення безпекових завдань; встановити обставини неспроможності слабкої держави забезпечувати внутрішню воєнно-охоронну безпеку; з'ясувати призначення і сучасні перспективи ПВОК.

Предмет дослідження – організаційно-економічний аспект створення та функціонування приватних воєнних (охоронних) компаній.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукове вивчення діяльності ПВОК має свої особливості. Дослідження їх міжнародно-правового статусу проводили в основному зарубіжні вчені, зокрема: Р. Мандель, З. Массон, Е. Монгелард, С. Персі, В. Перрін, Ф. Шрайдер, М. Шварц, К. Тейлор, Х. Вулф та інші.

Серед вітчизняних вчених досліджень на зазначену тему наразі небагато. Увагу привертають роботи В. Горюнова та В. Тютюника, які запропонували класифікацію приватних воєнних (охоронних) компаній, визначили чинники й тенденції їхнього розвитку та проблеми, пов'язані з їхньою діяльністю, а також запропонували можливі шляхи законодавчого урегулювання діяльності таких компаній в Україні. Дослідники зосередили увагу переважно на осмисленні ПВОК як нового неформального гравця (у термінології міжнародних відносин – актора) в системі міжнародної безпеки і на тих аспектах практичного виконання ПВОК безпекових завдань, які викликали неоднозначне оцінкове ставлення та суспільний резонанс. Водночас, з огляду на динаміку міжнародних подій, пов'язану з ескалацією військових конфліктів у різних кутках світу за участю ПВОК, потребують постійного осмислення тенденції їх трансформацій в контексті вирішення сучасних питань безпеки, або навпаки – виявлення обставин сповзання цих структур у вчинення військових злочинів.

Отже, дослідження організаційно-економічного аспекту створення та функціонування приватних воєнно-охоронних компаній становить науковий інтерес і зумовлює вибір теми цієї публікації.

Методи та інформаційна база дослідження. Дослідження організаційно-економічного аспекту створення та функціонування приватних воєнних (охоронних) компаній здійснювали з використанням сукупності загальнонаукових і спеціальних наукових методів. Основними підходом стало поєднання методів аналізу та синтезу, індукції та дедукції, що дало змогу виокремити невирішені аспекти теми та оцінити їх значення для розуміння проблематики загалом. Зроблені висновки та запропоновані практичні рекомендації здійснено з використанням методу узагальнення. Розкриття ймовірних перспектив важливих змін організаційно-економічної складової діяльності ПВОК забезпечило застосування методу прогнозування.

Інформаційну базу дослідження склали матеріали з теорії держави і права [9, 10], які дали змогу виявити відмінності та спільні сфери державного і приватного інтересів, конкретні нормативні акти і тлумачення базових правових сентенцій [3, 8], дослідження зі сфери економічної безпеки [2, 6, 11, 12], наукові матеріали державно-приватного партнерства [1] та дослідження, які розкривають окремі елементи організаційно-економічного аспекту ПВОК [4, 5, 7].

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних результатів

Виникнення приватних воєнних (охоронних) компаній. При усій контроверсійності ставлення до цього

явища, воно має свою чітку логіку, що обґрунтовує своєчасність їх появи та доцільність їхньої діяльності. Головним фактором, який покликав до життя ПВОК, стала нова потреба у надійній організаційній формі, в середовищі якої було б можливим визрівання та удосконалення ефективного комплексного механізму забезпечення безпеки підприємництва такого рівня, для якого використання звичайних охоронних послуг було уже недостатнім.

Держава, як організація політичної влади домінуючої частини населення [9, с. 37], опираючись на свій віковий досвід, чітко розподілила функції із забезпечення безпеки на своїй території, взявши на себе повноваження щодо загальної безпеки, а питання приватної безпеки, найперше економічного характеру, передала до компетенції юридичних осіб приватного права, включивши його таким чином у сферу підприємницької діяльності. Підприємництво – це окремий вид бізнесу, самостійна ініціативна діяльність на власний ризик (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг), що ґрунтується на використанні існуючих та створенні нових можливостей з метою одержання прибутку [6, с. 230]. А це означає необхідність усвідомленого та добровільного взяття на себе певного ступеня ризику під час вільного вибору видів підприємництва. Відтак, у підприємця існує стійка потреба в уникненні чи мінімізації загроз. Ця потреба набуває форми попиту на надання охоронних послуг, які своєю чергою також є формою підприємництва, що регламентується національним законодавством лише на території конкретної держави.

Законом України "Про охоронну діяльність" встановлені такі види охоронних послуг: охорона майна громадян; охорона майна юридичних осіб; охорона фізичних осіб [3]. Отже, як вид підприємницької діяльності охоронні послуги спрямовані на: 1) забезпечення безпеки майна і 2) забезпечення безпеки фізичної особи. За загальним правилом, усі ці забезпечувальні функції виконує держава. Однак, після досягнення певного рівня господарського розвитку, коли внаслідок підприємницької діяльності нагромадилося значне майно, відповідно зростає й значення фізичної особи власника підприємця, а значить й членів його родини, близьких тощо. На вищому майновому щаблі неодмінно загострюється конкурентна боротьба, доходючи іноді до межі економічного виживання: рідше – усієї підприємницької інституції; частіше – окремих її складників (дочірніх підприємств, філій тощо). За таких обставин виникають додаткові ризики, зумовлені високим підприємницьким статусом і фактичними обставинами здійснення підприємницької діяльності, що потребує застосування комплексного механізму забезпечення економічної безпеки. Комплексність механізму означає, що окрім безпосередніх завдань із забезпечення безпеки майна та безпеки фізичної особи, він повинен включати й опосередковану безпекову діяльність. А їй властива надзвичайна різноманітність шляхів, форм та методів здійснення, що спричинено різними умовами функціонування, відмінностями у використовуваних економічних інструментах, продиктованими внутрішніми/зовнішніми факторами економічного середовища, особливостями економічної конкуренції і т. ін.

Отже, досягнення певного рівня підприємницької діяльності створює нові безпекові обставини та формує

нові потреби, що вимагає зміни безпекової парадигми: потреба в охороні поступається потребі у забезпеченні безпеки, що означає розширення сфери безпекових послуг, і потребує комплексного підходу до реалізації безпекових завдань.

Зміна безпекової парадигми. У частині необхідності розширеного та комплексного забезпечення, безпекові потреби мають свої особливості, які зумовлені характером середовища виконання завдань безпеки. За сферою поширення таке середовище в найзагальнішому контексті можна поділити на внутрішньодержавне (внутрішнє) і міжнародне (зовнішнє).

Забезпечення розширених безпекових потреб всередині держави номінально є реалістичнішим для виконання. Цьому сприяють:

- наявність в національній системі права норм, які допускають виникнення і стимулюють розвиток нових видів та форм підприємництва, зокрема й у сфері забезпечення безпеки;
- наявність в національній системі права правового інституту захисту підприємництва та підприємців, зокрема: від недобросовісної конкуренції; від незаконного використання інтелектуальної власності – торгові марки, товарні знаки тощо, а також механізми захисту ділової репутації;
- наявність державно-приватного партнерства [див.: 1, с. 27-35]; в таких умовах каналом реалізації загальнодержавних інтересів є підприємницьке середовище, а корпоративні інтереси підприємців забезпечуються загальнодержавними засобами.

Поданий перелік факторів не є вичерпним. Він може розширюватися, деталізуватися та ін. залежно від особливостей взаємовідносин конкретної держави та підприємств.

Окрім того, внутрішньодержавне за сферою свого застосування середовище безпеки може набувати, здебільшого у певних частинах, й міжнародного рівня поширення, якщо це стосується близьких в суспільно-політичному та соціально-економічному відношеннях держав (наприклад, США – Канада; США – Великобританія), або союзу держав (наприклад, ЄС; Британський союз). За таких обставин комплексне забезпечення безпеки відбувається згідно з прийнятими правилами державно/міждержавно-приватного партнерства на основі вільного вибору підприємцем/підприємством алгоритму забезпечення власної безпеки, що корелюється із принципом підприємницької діяльності в частині її здійснення на власний страх і ризик.

Загалом, підприємець/підприємство може самостійно вибрати прийнятну для себе форму забезпечення безпеки, або (залежно від обставин) використовувати їх у корисному поєднанні, тобто комплексно. Зокрема:

1. Укласти договір про надання охоронних послуг зі спеціалізованою державною установою/організацією відповідно до профілю їх управлінської діяльності. Така форма з міркувань комплексності потребує доповнення додатковими договорами з іншими державними установами/організаціями щодо надання, наприклад інформаційних послуг, послуг кіберзахисту тощо, які сприятимуть підвищенню рівня підприємницької безпеки.
2. Підписати договір про надання охоронних послуг/забезпечення економічної безпеки зі спеціалізованою юридичною особою приватного права. Перевага такого варіанта полягає у тому, що номінально можна отримати комплексне забезпечення безпеки від одного суб'єкта.

Проте рівень та якість безпеки у цьому випадку потрапляє у пряму залежність від спроможностей найнятої

структури, які є категорією змінною, залежною від підприємницької кон'юнктури, системи внутрішнього менеджменту, професійних якостей персоналу тощо. Комплексна залежність процесу забезпечення безпеки від однієї юридичної особи номінально, сама по собі, створює ризики, адже домінуючим для замовника є належає забезпечення власної безпеки, а домінуючим для виконавця є комерційний інтерес, тобто отримання прибутку.

3. Створити власну службу безпеки. У цьому випадку знімається суперечність в комерційних інтересах, що невідворотно появляються під час виконання підписаних договорів між двома і більше суб'єктами підприємництва. Однак, рішення про самостійне забезпечення власної безпеки вимагає не лише додаткових фінансово-матеріальних затрат, але й інституційно-організаційного освоєння суміжного з профілем основної підприємницької діяльності безпекового сегмента. До того ж забезпечення власної безпеки шляхом здійснення власної ж підприємницької діяльності буде реалізовуватись не стільки через охоронні функції, скільки через розширення та поглиблення поля економічної безпеки.

Незважаючи на те, що безпекове поле такої діяльності є надзвичайно широким та різноманітним, воно, попри це, включатиме, наприклад: збір, систематизацію та аналіз загальної і цільової економічної інформації; вивчення і прогнозування ступеня успішності господарської діяльності партнерів і конкурентів; прогнозування ймовірності виникнення та оцінювання підприємницьких ризиків на мікро-, мезо- і макрорівнях тощо. Підсумком діяльності власної служби безпеки є надання відповідних рекомендацій в контексті забезпечення безпеки щодо удосконалення, реформування, зміни, заміни і т. ін. механізмів та інструментів, які використовують у підприємницькій діяльності.

Ускладнення і поглиблення безпекових завдань. На відповідному, високому етапі економічного розвитку, перед підприємцем-власником закономірно постає питання про створення окремої юридичної особи (компанії), яка б займалась винятково питаннями забезпечення безпеки. Така компанія, окрім комплексного забезпечення безпеки підприємництва свого власника, додатково – на договірних засадах – може вирішувати й питання безпеки для інших суб'єктів підприємництва, тобто розвивати безпековий бізнес як окреме джерело отримання прибутку.

Забезпечення високого рівня безпеки як гаранта вільного розвитку підприємництва можливе в умовах стабільної, комфортної для особи та бізнесу держави, яка є:

- правовою державою, тобто формою організації державної влади, за якої верховенство в усіх сферах життя належить правовому закону [8, с. 467];
- державою з сучасною ринковою економікою, яка є складним організмом, що складається з величезної кількості різноманітних виробничих, комерційних, фінансових і інформаційних структур, які взаємодіють на фоні розгалуженої системи правових норм бізнесу, і об'єднуються єдиним поняттям – ринком [12];
- демократичною державою, яка не використовує воєнну силу як інструмент авторитарного чи тоталітарного придушення прогресивних внутрішньодержавних тенденцій в політичній, економічній, соціальній та інших сферах; застосування воєнної сили може здійснюватися демократичними державами в контексті гуманітарної інтервенції [5, с. 108];
- застосування воєнної сили є винятково прерогативою держави і здійснюється для протистояння потенційному нападу з боку будь-яких суб'єктів [4, с. 301], тобто й для забезпечення безпеки підприємництва і підприємців.

Отже, досягнення бажаного рівня безпеки всередині держав з розвинутою демократичною системою та ринковою економікою здійснюється державою і суб'єктами господарювання шляхом досягнення повноти реалізації норм підприємницького права із застосуванням дозволених форм забезпечення безпеки, окрім використання воєнної сили.

Зміну безпекової ситуації слід очікувати тоді, коли підприємство виходить на транснаціональний рівень, наприклад реалізує якусь частину міжнародної економічної співпраці чи навіть стає транснаціональною корпорацією (ТНК). У цьому випадку найбільш ймовірно перед ТНК постануть три гіпотетичні варіанти середовища безпеки в умовах іншої держави: стабільне, нестабільне, симбіоз стабільних і нестабільних факторів.

Стабільне безпекове середовище в іноземній державі/державних вимагає від підприємця, по-перше, оцінки прийнятності/неприйнятності для себе безпекових умов і, по-друге, у разі отриманні задовільного для себе результату, прийняття рішення щодо ступеня інтеграції свого бізнесу в іноземну економічну систему. Фактично, підприємець приймає існуючі в іноземній державі правила в частині і державного, і приватного – на власний страх та ризик – забезпечення безпеки. Вони його задовольняють і будуть ним дотримуватися.

Нестабільне безпекове середовище в іноземній державі/державних підприємця не повинно було б приваблювати апіорі. Адже гроші, тобто інвестиції "люблять тишу" [2, с. 53]. Однак, вирішальним фактором бізнесової зацікавленості навіть в таких умовах виступає те, що є метою (мотивом) підприємництва як такого, його суттю, тобто отримання прибутку. У такій ситуації основне значення для прийняття рішення мають два фактори: фактор нестабільності зовнішнього середовища і фактор отримання ймовірного прибутку в умовах цього середовища. Закономірно, що найпершим завданням для підприємця буде оцінювання характеру, ступеня впливу цих факторів, можливості їх нейтралізації/використання із подальшим зіставленням ймовірних ризиків та переваг. Отже, співвідношення обсягу очікуваного прибутку із ступенем ризику, що супроводжуватиме його фактичне отримання, й диктуватиме позитивне чи негативне рішення щодо підприємницької діяльності в нестабільному середовищі іноземної держави.

Поєднання стабільних і нестабільних факторів у безпековому середовищі іноземної держави, на перший погляд, виглядає для підприємництва як "м'яка" безпекова ситуація, порівняно з однозначною нестабільністю. Проте, саме однозначність (сприятлива чи несприятлива) і є надійною основою для прийняття правильного (позитивного чи негативного) рішення в господарській сфері. У ситуації симбіозу стабільних та нестабільних факторів для забезпечення безпеки необхідно, по-перше, постійно отримувати достатню кількість достовірної інформації з усіх сфер, що й становить інформаційну основу для прийняття правильного рішення. По-друге, має бути проведене правильне оцінювання усіх ймовірних факторів ризику, щоб виявити (можливо й незначні на перший погляд) ті з них, які спроможні підрвати чи ослабити створену на основі позитивних елементів-переваг конструкцію безпеки. Загалом, у випадку існування симбіозу стабільних та нестабільних елементів в безпековому середовищі іноземної держави, необхідним стає здійснення комплексної та копіткої

аналітичної роботи в сегменті безпеки на предмет наявності дійсних переваг (можливостей) та реальних загроз (ризиків) з метою вироблення дієвих рекомендацій щодо застосування механізмів і інструментів нівелювання негативних факторів.

У випадку, коли очікуваний розмір прибутку є привабливим для підприємця, він може безпосередньо чи опосередковано взяти на себе виконання необхідних йому завдань із забезпечення безпеки, які згідно з умовами державно-приватного партнерства конкретної держави мала б виконувати ця держава. Зміни принципового характеру у такій ініціативі наступають тоді, коли забезпечення безпеки потребує застосування воєнних засобів, які держава або неспроможна надати, або пропонуване нею не задовольняє безпекові вимоги підприємця.

Неспроможність держави забезпечувати внутрішню воєнно-охоронну безпеку. У цьому випадку виникають дві альтернативи розвитку ситуації. Перша – вирішення воєнних питань беруть на себе стихійні воєнізовані утворення, які раніше чи пізніше претендуватимуть на здійснення державно-владних повноважень. Друга – повноваження із забезпечення воєнної безпеки делегуються ПВОК, діяльність яких врегульовується нормами права. Якщо у країні із нестабільною або недостатньо стабільною воєнною безпекою й буде створено власну ефективну національну ПВОК, то вона неодмінно перетвориться в інституцію із внутрішньої стабілізації воєнно-безпекової ситуації, тобто де-факто в орган державної влади, що забезпечуватиме дотримання певних правил (в ідеалі – норм права), зокрема й у підприємницькій діяльності. Отже, ПВОК стане на шлях самозаперечення через самореорганізацію в орган державної влади. Забезпечення безпеки шляхом реалізації такого варіанта є можливим, але проблематичним з огляду на те, що він ґрунтується на необхідності зміни державної влади.

З огляду на те, що домінуючим інтересом бізнесу є отримання прибутку, то іншим інтересам, зокрема політичним, соціальним і т. ін., тут відводиться факультативна, тобто забезпечувальна роль. Таким інтересам підприємці приділяють увагу тоді, коли це може посприяти збільшенню прибутку. Домінуючий підприємницький інтерес в умовах глобального ринку перебуває у постійному пошуку найбільш вигідних умов господарювання.

Ринки країн із розвинутою економікою є збалансованими, розподілені між стабільними гравцями, що отримують помірний, але прогнозований дохід в умовах сталого розвитку економіки, що є суспільним благом [11, с. 119]. Швидкого розвитку можуть набувати лише інноваційні сфери, наприклад ІТ-технології. Ситуація ж у країнах із нерозвиненими ринковими відносинами виглядає як замкнуте коло проблем, кожна з яких породжує іншу: проблеми в економіці зумовлюють проблеми в соціальній сфері; соціальні проблеми – політичну нестабільність; політичні проблеми не дають змоги реформувати економіку. Усе це разом перешкоджає утвердженню ефективної системи державного управління. Ключовою ланкою цього "замкнутого ланцюга" є економіка, реформування якої з метою оздоровлення потребує зовнішнього втручання – інвестицій та організації функціонування перспективних галузей. При цьому держава, яка нездатна створити безпечні умови

для іноземного підприємництва, повинна делегувати йому необхідні повноваження щодо комплексного забезпечення його безпеки його ж власними силами і засобами, зокрема й воєнного характеру. Такий воєнний захист, на відміну від воєнного захисту супроти зовнішньої агресії, є внутрішнім. Він не може бути здійснений іншою державою, адже це кваліфікуватиметься як прояв іноземного втручання у внутрішні справи. Тому закономірно, що комплексне забезпечення безпеки, зокрема й воєнний захист приватного підприємництва в економічно нерозвинутій державі набув організаційно-інституційної форми ПВОК.

Завдання, шляхи, форми та методи забезпечення безпеки з допомогою ПВОК визначаються обставинами кожної конкретної безпекової ситуації у конкретній країні. Попри це, перед ПВОК постає відносно типовий комплекс завдань, які потребують вирішення. Тут можна виокремити два основні блоки: організаційно-управлінський та об'єктивно-ситуативний.

До питань першого блоку належать, зокрема, такі: 1) яку частину функцій із забезпечення безпеки візьмуть на себе органи державної влади, а які повноваження у цій сфері, насамперед воєнного характеру, будуть відведені ПВОК; 2) які механізми та інструменти, найперше з воєнної сфери, та у яких випадках буде дозволено використовувати ПВОК; 3) який буде застосовуватися алгоритм узгодження як ймовірних суперечностей, так і управлінської взаємодії між офіційними збройними силами держави та ПВОК та ін.

Проблеми об'єктивно-ситуативного характеру, які змушені будуть оцінювати і враховувати у своїй діяльності ПВОК, найбільш ймовірно, охоплюватимуть:

- 1) оцінку рівня суспільної нестабільності, її місцевих, регіональних, етнічних та інших особливостей, форм вираження та тенденцій змін;
- 2) оцінку загроз виникнення, а у випадку наявності – оцінювання характеру, особливостей, тенденцій перебігу тощо локальних конфліктів, їх впливу на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівнях;
- 3) оцінювання ймовірності виникнення та прогнозування характеру розгортання внутрішніх воєнних дій з огляду на перспективи забезпечення безпеки силами і засобами ПВОК, а також впливу ймовірних результатів внутрішньої збройної боротьби на безпекову ситуацію у майбутньому і т. ін.

Отже, ПВОК в умовах високого рівня суспільної нестабільності, яка вимагає застосування воєнних засобів забезпечення безпеки, виступають недержавними виконавцями безпекових завдань держави щодо, зазвичай, іноземних юридичних осіб приватного права підприємницького спрямування та провадять свою діяльність на договірних засадах, ставлячи за мету отримання прибутку.

Призначення і сучасні перспективи ПВОК. Насамперед, вони покликані забезпечувати безпеку на суверенній території іноземних держав в інтересах впливових суб'єктів підприємництва, головним чином ТНК. Однак таке розуміння є однобічним, тому що воно відображає лише зовнішній фактор у системі забезпечення безпеки в ризикованому для підприємництва іноземному середовищі. Якщо ж виходити з того, що сутнісними елементами тут є підприємницький інтерес та створення безпечних умов його існування та розвитку, то можна спрогнозувати, що створення ПВОК стане можливим й усередині держави, політико-ідеологічний

та економіко-соціальний курс якої спричинив виникнення внутрішніх антагоністичних суперечностей між системою влади та економічними інтересами впливових еліт.

Інтерес у створенні внутрішньодержавних ПВОК виникає в умовах загальної кризи існуючої системи управління державою, нерозуміння, небажання й нездатності змінюватись, а відтак й неспроможності реагувати на реально існуючі виклики з боку правлячого істеблішменту. Суб'єктами створення ПВОК за таких обставин можуть виступати:

- бюджетоутворювальні підприємства (їх власники/управителі) стратегічних галузей економіки, здатні брати участь у міжнародному розподілі ринку (промислово-фінансові групи, державні/приватні монополії тощо, наприклад "Газпром" у РФ);
- впливові олігархічні групи, які лише ситуативно близькі до правлячого режиму та підтримують його тимчасово, виходячи із власних інтересів;
- впливові олігархічні групи з прихованим опозиційним ставленням до правлячого режиму, які сприйнятливі до його зміни;
- впливові регіональні лідери, насамперед в національно-територіальних утвореннях великих федеративних держав;
- лідери економічно домінуючих промислово-виробничих, видобувних, торговельно-логістичних та ін. регіонів;
- відособлені впливові владні групи правлячого режиму, які прагнуть збереження/часткового збереження своєї влади та елітарного становища, розраховуючи на прийнятну для себе владну реорганізацію політичного правління.

Перелік вказаних суб'єктів, які за наявності відповідних умов створюватимуть у своїх інтересах внутрішньодержавні ПВОК, не є вичерпним. З огляду на те, що формування ПВОК всередині держави покликане забезпечити захист інтересів реально впливових суб'єктів внутрішньої політики, найперше – економічної, то прийняття відповідного рішення ймовірно лише у випадку, коли такий захист стає неможливим з боку існуючого апарату держави, тобто юридично оформленої системи всіх державних органів, що здійснюють безпосередню практичну роботу з управління суспільством, виконання завдань і функцій держави [10, с. 89]. Через те створювані ПВОК мають завданням в інтересах своїх власників замінити собою неефективні ланки із забезпечення безпеки, зокрема й воєнної, у державно-му апараті.

Приватні воєнні (охоронні) компанії є важливим і дуже суперечливим елементом приватизованої воєнної сфери діяльності. ПВОК спеціалізуються на бойовому забезпеченні та охороні силовими методами. Їхня робота варіюється від проведення невеликих навчальних місій до забезпечення бойових підрозділів, що складаються з кількох сотень висококваліфікованих солдатів, оснащених потужними озброєними платформами, включаючи танки та ударні гелікоптери.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Виникнення ПВОК зумовлено неможливістю виконання слабкою державною владою завдань із забезпечення комплексної економічної безпеки, зокрема й воєнної, для важливих економічних гравців міжнародного (ймовірно, й внутрішнього) рівня. Потреби ж збалансованого розвитку світової економіки ставлять завдання глобальної економічної безпеки, яку у слабкорозвинених країнах потрібно забезпечувати й воєнними засобами, що є необхідним як для економічних, соціаль-

них, політичних та ін. перспектив цих країн, так і для ТНК. ПВОК виконують захисну функцію у тому сегменті суверенної безпеки, який не може бути сферою безпекового впливу іншої держави. Ступінь інтегрованості сучасної глобальної економіки, інтерес у збереженні місця та впливу потужних національних економічних гравців на міжнародному ринку зумовлюють високу ймовірність виникнення ПВОК всередині країни як страхової організаційно-інституційної форми забезпечення економічної безпеки цих гравців в умовах політико-владної та соціально-громадянської нестабільності. Беручи на себе окремі функції із забезпечення безпеки впливових, насамперед економічних груп національної еліти, ПВОК фактично виконують завдання органів державної влади, сприяючи еволюційному розвитку і безконфліктному подоланню кризових ситуацій, та окреслюють перспективи стабілізації у державі, зберігаючи керованість і прогнозованість в умовах існування великих ризиків.

Перспективою подальшого дослідження може бути аналіз воєнно-політичного аспекту діяльності ПВОК як в правовому полі, так і ризики їх використання поза нормами права, що означає фактичну зміну їх статусу, тобто перетворення з формальних, правових учасників воєнної безпеки на неформальних, неправових.

Список використаної літератури

1. Апаров, А. М., & Яценко, А. В. (2015). Державно-приватне партнерство як особлива правова форма співпраці держави з приватним бізнесом. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. Серія: Юридичні науки*, 4(81), 27-35.
2. Бригінець, О. О. (2016). Правове забезпечення інвестиційної безпеки держави як структурного елементу фінансової безпеки держави. *Держава та регіони. Серія: Право*, 4(54), 52-57.
3. Верховна Рада України (2013). Про охоронну діяльність, Закон України від 22 березня 2012 р. № 4616-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text>.
4. Григоренко, Яна, & Черненко, Дмитро. (2017). Воєнна сила сучасної держави як категорія міжнародних відносин: поняття та шляхи вдосконалення. *Міжнародне право*, 3, 299-301.
5. Єремєєва, І. А. (2019). Проблеми концепту гуманітарної інтервенції у зовнішній політиці правової держави. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави: еволюційна парадигма: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 березня 2019 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 108-111. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4648/1/18.pdf>.
6. Завадський, Й. С., Осовська, Т. В., & Юшкевич, О. О. (2006). *Економічний словник*. Київ: Кондор, 356.
7. Кохан, Г. Л. (2020). Приватні військові компанії в умовах ведення гібридної війни. *Міжнародне право*, 3, 144-150.
8. Петришин О. В. (ред.) (2017). *Правова держава. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Vol. 3. Загальна теорія права*. 467.
9. Рабінович, П. М. (2007). *Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник*. Вид. 9-е зі змінами. Львів: Край, 192.
10. Скакун, О. Ф. (2001). *Теорія держави і права: підручник*. Харків: Консум, 656.
11. Скопа, О. О., & Йона, О. О. (2012). Безпека фінансового ринку та фінансової стабільності як суспільне благо. *Вчені записки університету "КРОК". Серія: Економіка*, 32(1), 117-122.
12. Освітній проект на урок (2023). *Сучасна ринкова економіка*. URL: <https://naurok.com.ua/suchasna-rinkova-ekonomika-108612.html>.

A. O. Kalyayev, P. V. Kohut

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv, Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ASPECT OF CREATION AND FUNCTIONING OF PRIVATE MILITARY (SECURITY) COMPANIES

Introduction. Private military (security) companies (PMSCs) occupy a rather prominent place in the system of ensuring international security and are therefore no longer perceived as an exceptional phenomenon in the security space. Their emergence was predetermined by the existence of a public need for certain types and forms of security, primarily, the performance of military security tasks in those segments of international politics that are at the intersection of interstate and private-transnational interests. With the deepening of international relations and the globalisation of post-industrial society, the scope of international entrepreneurship in the provision of services has expanded significantly, which in turn has led to the expansion of the range of security services. In response to new forms of demand in the field of ensuring international security, a new institutional form of business proposal – PMSCs – has been proposed. At the same time, the history of private military (security) companies and a wide range of their practical activities testify to the ambiguity of the assessment of their role in solving security issues. This is confirmed by the existing facts of abuse of armed force by PMSC personnel in various hotspots around the world.

Materials and Methods. The study of the organizational and economic aspects of the creation and operation of private military (security) companies was conducted using a combination of general scientific and specialized scientific methods. The main approach was a combination of methods of analysis and synthesis, induction and deduction, which made it possible to identify unresolved aspects of the topic and assess their importance for understanding the problem in general. The conclusions drawn and the practical recommendations proposed are based on the method of generalization. The forecasting method was used to reveal the probable prospects for important changes in the organisational and economic component of the PMSCs' activities.

The information base of the study includes materials from the theory of the state and law, which made it possible to identify differences and common areas of state and private interests, as well as specific regulations and interpretations of basic legal principles, studies on economic security, scientific materials on public-private partnership and research that reveals certain elements of the organizational and economic aspect of PMSCs.

Analysis of Literary Sources. The scientific study of the activities of PMSCs has its own peculiarities. Studies on the international legal status of PMSCs have been carried out mainly by foreign scholars, in particular: R. Mandel, Z. Mason, E. Mongelard, S. Percy, W. Perrin, F. Schreider, M. Schwartz, C. Taylor, H. Wolfe and others.

At present, there are few studies on this topic by domestic scientists. Attention is drawn to the works of V. Horovenko and V. Tiutiunyk, who proposed a classification of private military (security) companies, identified factors and trends in their development and problems related to their activities, and suggested possible ways of legislative regulation of the activities of such companies in Ukraine. The researchers focused mainly on the consideration of PMSCs as a new informal player (in the terminology of international relations – an actor) in the international security system and on those aspects of the practical implementation of security tasks by PMSCs that caused ambiguous assessment and public resonance.

Today, PMSCs are still searching for the most appropriate security functions for their nature, with the aim of "embedding" them harmoniously in a complex and dynamic military security system. Therefore, the study of the rather controversial organisational and economic aspect of the creation and functioning of private military (security) companies is highly relevant, which led to the choice of the topic of this article.

Results. The emergence of PMSCs is conditioned by the inability of weak state authority to perform the tasks of providing comprehensive economic security, including military security, to major economic actors at the international (and probably domestic) level. The needs of a balanced development of the world economy pose the task of global economic security, which has to be provided by military means in underdeveloped countries, which is necessary both for the economic, social, political, etc. prospects of these countries and for transnational corporations. PMSCs perform a defensive function in the segment of sovereign security that cannot be within the sphere of security influence of another state. The degree of integration of the modern global economy, the interest in maintaining the position and influence of powerful national economic actors on the international market determine the high probability of the emergence of PMSCs in the country as an insurance organisational and institutional form to ensure the economic security of these actors in conditions of political-authority and socio-civil instability.

Discussion. The article examines the prerequisites for the emergence of private military (security) companies, the reasons for the change in the security paradigm in terms of the expanded and comprehensive provision of security needs, and the consequent complication and deepening of security tasks. The circumstances of the state's inability to provide internal military and protective security are revealed, and the purpose and modern perspectives of these companies are shown.

Conclusion. By assuming certain functions to ensure the security of influential, primarily economic groups of the national elite, PMSCs actually fulfil the tasks of state authorities, contributing to the evolutionary development and conflict-free resolution of crisis situations; and outline the prospects for stabilising the state while maintaining manageability, controllability and predictability in the face of major risks and threats.

Keywords: security; military security activities; security paradigm; security tasks; business interest; international actors.